

PROF. DR. MARIO LIVERANI İLE SÖYLEŞİ*

Söyleşen: Gökhan KAĞNICI**

- 1- Genel anlamda Eski Yakınoğu'da tarihsel bilgiye yaklaşım nasıldı ve tarih bu toplumlar için ne anlama gelirdi?

Eski Yakınoğu'da tarih, genel anlamıyla kronolojik bir çerçeveye sunan kral ve hanedanlıkların, hiçbir şeyin sonsuza kadar devam etmeyeceğinin göstergesi olan inişler ve çıkışlarla dolu silsilesi olarak algılanmıştır. Hiç kuşkusuz ilahi adalet, insanların yapıp etmelerine yön veren başlıca güçtü. Tanrılar ve insanlar arasındaki elçilik görevini ise krallar ve rahipler üstlenmekteydi. İlahi gücün insanlara vermek istediğı mesajı ancak krallar ve rahipler gibi "üstün" kişiler, sıradan halka iletebilirdi.

- 2- Okuma yazma oranının çok düşük ve oldukça sınırlı olduğı bir dünyada yazı ya da yazılı materyal (çivi yazılı tabletler, yazıtlar vs) ne anlama gelmekte, neye ya da kime hitap etmekteydi?

Tarih yazmak, katipler olarak bilinen yazman sınıfın ve kraliyet sarayının işiydi. Bu arada belirtmek gerekir ki, katipler tam anlamıyla kralların denetimi altındaydılar. Bir kişinin ya da bir ailenin geçmişe dair birçok anıyı belleklerinde muhafaza ettiğı tartışmasız kesindir, ancak bu statüdeki kişilerin "tarihleri" yazıya dökülmemişti. Bundan dolayı bizler bu kişilerin "kendi tarihlerine" dair yazdıklarından yoksunuz. Her halükarda, başka diğerkültürlerde olduğı gibi Mezopotamya'da da kişilere ya da ailelere ait öz yaşam

* Prof. Dr. Mario Liverani, Eski Mezopotamya tarihi ile ilgili çalışmalarıyla bilinir. Özellikle Eski Mezopotamya tarih yazıcılığı alanında çok sayıda çalışması mevcuttur. Bu söyleşi de onun Eski Mezopotamya eksen olmak üzere Eski Yakınoğu tarih yazıcılığı ile ilgili birtakım düşüncelerine yönelik kısa bir söyleşidir.

** Uşak Üniversitesi Tarih Bölümü. E-mail: ege525@gmail.com.

öyküleri, toplumsal kurumlar için bir temel oluşturan geçmiş dönemlere ait mitolojik anlatılar ve olaylara olan yoğun ilgiyi bir kenara bırakacak olursak, birkaç nesilden daha ötesine ulaşamamıştır. Uzun süreli tarihsel anı yalnızca yazıya geçirildiğinde ve bizler o yazılı materyalden haberdar olduğumuzda var olabilir. Eski Mezopotamya’da söz konusu uzun süreli tarihsel bilgi ya da anı ise siyasi iktidarın tekelindeydi.

- 3- *Eski Mezopotamya tarihyazını söz konusu olduğunda tarihi materyal anlamında sadece krali yazışmaları mı göz önünde bulundurmalıyız? Günlük yaşama dair, ekonomik-ticari, tıbbi, kehanet vs gibi çok sayıda metni tarihyazını dediğimiz alana dahil etmeli miyiz, yoksa etmemeli miyiz?, bu birazda tarih dediğimiz kavramın tanımına göre de değişebilecek bir şeydir sanırım, tarih eğer insani olana dair her şey ise, bu tarz metinleri de değerlendirmek zorunda değil miyiz?*

Eski Mezopotamya tarih yazıcılığı, kraliyet yazıtları (buna Yıllıklar da dahildir), kronikler, kehanet metinleri, uydurma yazıtlar ve tarihsel kehanet metinleri gibi sadece kamuyu ve yönetici kesimi muhatab alan yazın türlerinden oluştuğu için, geniş alanlara yayılmış ve binlerce yıl yaşamış bir kültür göz önünde tutulduğunda sınırlı bir anlatı türü olarak çivi yazılı metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Eski Mezopotamya tarihine bizlerin yaklaşımı ise oldukça farklı bir durumdur. Hiç kuşkusuz halkın günlük yaşamı dahil, toplumun her yönünü dikkate almak durumundayız. En ufak bir bilgi kısıntısı bile işimize yarayabilir ve bizlere yeni kapılar açabilir. Bundan dolayı gerek yazılı, gerekse arkeolojik materyal anlamında elimize geçen her şeyi değerlendirmeye çalışmalıyız. Ancak bunu yaparken çok ama çok dikkatli olunması gereken bir hususa dikkat çekmek isterim: Eski Mezopotamya tarih yazıcılığı ile bizim o kültüre dair kaleme aldığımız tarih anlatımının ayrı iki yaklaşım olduğunu, ve birbirlerinden farklı biçimlerde ele alınması gerektiğini unutmamalıyız.

- 4- *Prof. Dr. Gary Beckman “Herşeye İnanmanın Sınırları” isimli bildirisinde, metinlerdeki her şeye inanmamalıyız demişti. O halde herhangi bir tabletteki bilginin yanlışlığını ya da doğruluğunu saptayabilmek için postmodernistlerin çok üzerinde durdukları “metinlerarasılık” yoluyla bir denetleme mekanizması*

ını oluşturmak gerekir? Eğer öyleyse, Fransız filozof Derrida'nın da dediği gibi "metin dışında hiçbir şey yoktur" diyebilir miyiz?

Bunun bir "herşeye inanma" değil de, anlatı ve eleştiri sorunu olarak ele alınması gerektiğine inanıyorum. Bir metni ele aldığınızda nasıl bir yol izlemeniz gerektiğinin anahtarı, 19. yüzyıldan bu yana devam eden bir takım temel metodolojik yaklaşımlardan ve modern tarihsel kuram ve perspektiflerden yararlanmaktır. Bunun yanı sıra postmodernistlerin ifade ettiği üzere, metinler arasındaki eleştirel yaklaşımlarımızın kilit noktasını teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

- 5- *Fransız filozof Michel Foucault tarzı bir söylemle bilginin en önemli iktidar aygıtlarından birisi olduğunu kabul ettiğimizde, Eski Mezopotamya'da katiplerin okuma yazma bilmeyen (ya da çok az bilen?) krallara nisbeten iktidarsal anlamda daha güçlü bir pozisyonda olduğunu söyleyebilir miyiz? Yazıyı bilme ve okuma gücünden dolayı iktidarın gerçek hakimleri bir anlamda katiplerdir diyebilir miyiz?*

Eski Mezopotamya'da katipler saray ya da tapınaklarda bulunurlardı ve krallar tarafından eğitilir ve denetlenirdi. Onların temel görevi, kendilerine söyleneni yerine getirmektir. Bir krali yazıtı yazmak gibi oldukça ciddi bir iş içinse belirli ama az sayıda katip görevlendirilirdi. Ancak sizin ifade ettiğiniz gibi sadece okuma yazma bildikleri için krallardan daha önemli bir pozisyonda olmalarına ya da Devletin görünmez siyasi güçleri olarak birtakım faaliyetlerde bulunmalarına imkan yoktur, çünkü krallar onların yaptıklarını çok sıkı bir şekilde denetlerlerdi.

- 6- *Genel tarih yazıcılığı geleneğinde, tarih yazıcılığının tarihi neden Antik Yunan ya da Herodotos ile başlatılır? Zira tarihçilerde bu tarz bir yaklaşım oldukça ağır basmaktadır. Neden, kronolojik olarak Antik Yunan'dan çok daha eski tarihleri olan Eski Mezopotamya, Anadolu ve Mısır tarih yazıcılığı geleneği hep göz ardı edilir /edilmiştir? Bu konuda ne söyleyebilirsiniz?*

İki sebebinin olduğunu söyleyebilirim. İlki, Klasik dönem çalışmalarının, Eski Yakınoğu medeniyetlerinin keşfinden önce olgun bir hale getirilmiş olması ve

artık büyük oranda aşılacak üzere olunan bir tür kültürel hegemonyanın sahiplenilmiş olmasıdır. İkincisi ise antik tarih yazıcılığının mahiyetinin “Eksenler Dönemi” olarak adlandırılan dönem boyunca, siyasi gücün haricinde aydın kesim olarak nitelendirilebileceğimiz bir zümrenin toplumsal statüde daha özgür bir şekilde hareket edebilme imkanı yakaladığında, değişikliğe uğramış olmasıdır. Bu bağlamda sarayların hizmetinde bulunan Eski Mezopotamya tarih yazıcılığı (eksenler dönemi öncesi), Grek tarihçilerin (eksenler dönemi sonrası) anlatılarından oldukça farklıydı. Tarih yazıcılığı hakkındaki mevcut düşüncelerimiz, eksenler dönemi sonrası düşüncelerin mirasçısıdır.

- 7- *Sizin de çok iyi bildiğiniz üzere postmodernizm, psiko-tarih, göstergebilim, politik psikoloji, anlambilim, yazınbilim gibi her geçen gün sosyal bilimler konusunda bir çok yeni yaklaşım söz konusu olmuştur. Sizce bu yeni yaklaşımlar Eski Mezopotamya çivi yazılı tabletler üzerindeki çalışmalara yeni açılımlar sağlayabilir mi? “The Deeds of Ancient Mesopotamian Kings” isimli makalenizde de belirttiğiniz üzere, “değişik yöntemlerden yardım alarak, tabletleri okur ve onları analiz edebilirsek, farklı cevaplar elde edebilir” miyiz?*

Her nesil, kendi kültürel araçlarına sahiptir. Bundan dolayı, günümüzdeki neslin tarihe olan ilgisi geçmiş nesillerdeki ilgiden oldukça farklıydı, çünkü bilimsel ve humanistik disiplinlerden yararlanma konusunda bir ölçüde ayrılırız. Sizin bahsettiğiniz sosyal bilimsel yaklaşımlar arasında, şahsen kendim (bu arada şunu da belirtmeliyim ki, ben yaşlı bir insanım ve eski neslin pençelerinden izler taşımaktayım!), göstergebilimin çok önemli ve ciddi bir araç olduğuna ve çalışmalarda yeni ufuklar kazandıracağına inanmaktayım. Göstergebilimden faydalanılabilirse tarihsel kaynakları çözümlenme konusunda önemli sonuçlar elde edilebileceğini düşünüyorum. Diğer yandan postmodernist yönelimli yaklaşımlar hakkında oldukça kuşkuluyum. Çünkü postmodernizm bir şeyleri açığa çıkarıp iyileştirmeye ya da geliştirmeye yardımcı olmaktan ziyade tarih yazıcılığının sonunu getirme riski taşımaktadır.